

SÜLEYMAN NAZİF'İN KASTAMONU VALİLİĞİ

*Yrd. Doç. Dr. Mustafa ESKİ**

Türk fikir hayatının önemli şahsiyetlerinden olan Süleyman Nazif, 1870 yılında Diyarbakır'da doğmuş, 1927'de İstanbul'da ölmüştür.

Muhalefet hareketinin yoğun olduğu 1897 yılında Paris'e kaçmış; bir süre sonra tekrar dönmüştür. 1908 yılında Ebuzziya Tevfik ile beraber Tasvir-i Efkâr gazetesini çıkarmıştır.

Daha sonra sırasıyla 1909'da Basra, 1910'da Kastamonu, 1911'de Trabzon, 1913'de Musul ve 1914'de Bağdat valiliklerinde bulunmuş; 1916 yılında İstanbul'a dönmüştür.

Süleyman Nazif, 15 Kânunuevvel 1326-8 Ağustos 1327 tarihleri arasında Kastamonu'da kısa bir süre vali olarak görev yapmıştır. Onun, Kastamonu Valiliğine atanmasıyla ilgili Sultan Reşad'ın fermanı şu şekilde yazılmıştır:

“İftihâru'l-eâlî ve'l-e-âzım, müstecmi-i cemû'l ve'l- mefâhim. El-muhkassu bi-mezîd-i inâyetü'l-meliki'd-dâim.

Basra Vilâyeti vali-i sâbıkı olup uhde-i dirayetine Kastamonu Valiliği tevcih ve ihsan buyurulan Süleyman Nazif Bey, dâm-ı ulûvve teki'i refi'i hümmâyûnum vasıl olıcak ma'lûm olaki, sunuf-ı ahâli ve teba'-i şâhânemin Kanun-i Esâsi dairesinde husul-i musavat ve hürriyet ve istikmâl-i vesail-i refah ve emniyetleriyle mesâlih-i vâkıânın kemâl-i adl ve hakkaniyete ve kanun-ı mezkûr ahkâmına tatbikan tesviyesi matlûb ve mültezem-i şânânem olduğuna ve sen ki mir-i mümâlieyhsin sen usûl-i idareye vâkıf ve rüyet ve dirayetle muttasıf memurîn-i saltanat-ı seniyyemden bulunduğun cihetle senden kanun-ı mezkûr ahkâmına muvafık âsâr-ı cemile ve

* Gazi Üniversitesi, Kastamonu Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

hidemât-ı makbule zuhuru memul ve muntazar-ı mülükânem bulunduğuna binaen üçyüzyirmisekiz senesi şehri Zilkadeti'ş-şerifesinin onbeşinci gününde bilistizân şerefsâdır olan irâde-i seniyye-i mülükânem mucibince uhde-i liyakatına vilayet-i mezkûre valiliği tevcih kılınmağla memuriyetini mutazammın divân-ı hümâyûnumdan işbu emri celilü'l-kadrim ısdar ve itâ olundu. Sen dahi mecbul ve eftur olduğun şime-i behiyye-i rüyet ve ehliyet iktizası ve memuriyetinin muktezası üzre her halde şeriât-i mutahhara-i hazret-i seyyidü'l-enâme tevessül ile te'yid-i revabit-ı inzibât-ı vilayete ve bilcümle ehalinin Kanun-i Esâsi dairesinde ve suret-i mutesaviyede mazhar-ı adalet ve müsavat ve nâil-i refah ve hürriyet olmalarına bezl-i mesai ve gayret ve icabına göre mülhakatı devr ve teftiş ile imâr-ı memleket ve tezâyüd-i esbâb-ı servet ve ticaret-i vilayeti mucib tedâbirin istihzâr ve icrâsına sarf-ı miknet eyleyesin.

*Tahriren fi elyevmü'l-hâmis ve'l-işrin min şehri Zilkadeti'ş-şerife li-seneti semâni ve işrin ve sülüsümü ve elf."*¹.

Kastamonu'da yayınlanan Köroğlu² gazetesi, atama ile ilgili şu haberi vermiştir:

*"Kastamonu Vilayeti valiliğine Basra vali-i sâbıkı edîb-i muhterem Süleyman Nazif Bey'in tayin buyurulduğu, Dâhiliye Nezâretinden makam-ı vilayete gelen telgrafnâmeden müsteban olmuştur. Cenâb-ı hak tevfiyat-ı samedâniyesine mazhar buyursun"*³.

Süleyman Nazif, İstanbul'dan deniz yoluyla İnebolu'ya hareket etmiş ve 15 Kânunuevvel 1326 Çarşamba günü Kastamonu'ya gelmiştir. Kendisi şehre 10 km mesafede bulunan Şekerköprü'de, Fırka Kumandanı Kâzım Paşa, vali vekili, belediye başkanı, vilayet erkânı, vilayet idare meclisi üyeleri ve çok sayıda vatandaş tarafından karşılanmıştır⁴. Daha sonra Vilayet makamına gelmiş ve bir merasim yapılmıştır. Törende Fırka Kumandanı Kâzım Paşa, memurlar, askerler, adliye mensupları ve ihtiyat zâbitleri hazır bulunmuştur. Süleyman Nazif burada bir konuşma yapmış ve şunları söylemiştir:

1. Köroğlu Gazetesi, 15 Kânunuevvel 1326, sayı: 106.

2. Kastamonu'da İttihat ve Terakki Cemiyeti 1908 tarihinde kurulmuştur. Cemiyetin yayın organı olarak haftalık Köroğlu gazetesi çıkarılmıştır. İlk sayısı 17 Kânunuevvel 1908 tarihinde yayımlanmış ve 1918 yılına kadar 485 sayı devam etmiştir.

3. Köroğlu Gazetesi, 18 Teşrinisâni 1326, sayı: 102.

4. Köroğlu Gazetesi, 16 Kânunuevvel 1326, sayı: 105; Kastamonu Gazetesi, 20 Kânunuevvel 1326, sayı: 1872.

“Memuriyet emirlerinin kıraatini müteakip tavzih-i meslek, daha doğrusu ta’rif-i nefis-i bülenide birkaç söz söylemek valilerce ötedenberi âdettir. Efâlin zaâfını akvâlin izdihamiyle setr etmeye mecburiyet görüldüğü zamanlarda, ihtimal ki bu yolda hatibe perdazlıklara lüzum ve ihtiyaç var idi. Fakat şa’şaâlı nutuklarla edilmiş vaatlerden birçoğunun incazdan mahrum ve mahçup kaldığını bildiğim ve gördüğüm için, şahs ve mesleğim hakkında burada itnâb-ı kelâmdan sarf-ı nazar ederek yalnız şunu söyleyeceğim. Vilayetinize iyi bir niyetle geldim. Cenâbıhâk’tan istidâ-yı muvaffakiyet ederim”⁵.

Süleyman Nazif, göreve başladıktan sonra bir genelge yayınlamış ve çalışma prensiplerini kısaca ortaya koymuştur. Genelgede şu görüşlere yer verilmiştir:

“Bugün Kastamonu’ya muvasalatla ifâ-yı vazifeye müstainen bi-tevfikillah mübâşeret olundu. Memurin-i idarenin vezâifi, kavanin ve talimat-ı mahsusa ile muayyen olduğundan umumiyetle ashâb-ı vukuf ve ruyetten tanıdığım rüfaka-i kirama vazifeyi teşrih yolunda ihtirât-ı zâidede bulunmayı bi-sûd görürüm. Yalnız edvâr-ı kadîmenin tarz-ı idaresinden mütevellid bir itiyâd-ı muzır vardır ki, o da her memurun salâhiyeti dahilinde olan hususât-ı âdiyeyi bile merciinden kable’l-istizân ifâye cüret edememesidir. Zaten ilerleyememiş olduğumuz tarik-i terakkide bu suretle hatevât-ı müterredide atmakla hiçbir mesafe kat’ edemeyeceğimizden âsâyışın temin-i devamı ve memleketin husûl-i ümrân-ı tammı için her memuru mevdu’ vazifeyi kendi salâhiyet-i kanuniyyesi dahilinde ve içtihadât-ı vicdaniyyesine tevfiik ile müsarabatan ifâ etmesi ve vilayet ve Bâbîâllice muhtac-ı tetkik ve tasdik olan hususat için de izâa-i evkat olunmaksızın iş’ârat-ı mukteziyede bulunulmasını tavsiye eder ve hepimiz için Cenâbıhâk’tan istida-i muvaffakiyet eylerim.”⁶.

Bugün olduğu gibi, o zaman da nüfusun büyük bir kısmı köylerde oturuyordu. Dolayısıyla buralarda yaşayan insanların refah ve saadeti ile geçim durumları devlet adamlarını her zaman meşgul etmiştir. Uygarlık yolunda mesafe alabilmek için kırsal kesimde yaşayan insanların kültürel seviyelerini yükseltmek ve onların bilgi ve görgülerini artırmak için bazı çalışmalar yapılmıştır. Süleyman

5. *Kastamonu Gazetesi*, 20 Kânûnuevvel 1326, sayı: 1872.

6. *Kastamonu Gazetesi*, 20 Kânunuevvel 1326, sayı: 1872; *Köroğlu Gazetesi*, 23 Kânûnuevvel 1326, sayı: 106.

Nazif, 10 Kânunusani 1326 tarihinde bir genelge yayınlamış ve köylerde yapılması gereken işleri belirlemiştir⁷. Bu çalışmaları izlemek üzere bazı kişilere resmi görevler verilmiş ve komiteler kurulmuştur. Söz konusu genelgenin muhtevasını şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Köylerdeki sağlık durumu araştırılacaktır. Sokaklardaki pislikler var ise halk, bunların üzerini örtecektir. Ayrıca içilen suların temizliği incelettirilecektir.

2. Sara illetine yakalanan varsa derhal en yakın doktora gönderilecek ve tedavi ettirilecektir.

3. En az 50 haneli köylere bir ibtida-i mektep inşa ettirilecek ve eski okul binaları onarılacaktır.

4. Kanun gereği, çocuklarını okula yollamayanlar için yasal işlem yapılacaktır.

5. Köy kahveleri basık ve rutubetli olmayacaktır. Kahve fincanları ile cezveler ve nargileler temiz su ile yıkattırılacaktır. Buna uymayanlar cezalandırılacaktır.

6. Her köyde, mümkün olduğu kadar gece dersleri başlayacaktır.

7. Köylerde faizciliğe meydan verilmeyecektir. İhtiyaç sahipleri Ziraat Bankalarından borç alacaklardır. Düğün v.s. gibi şeyler için bankadan borç para istenmeyecektir. Bankalardan, gerçek ihtiyaç sahipleri yararlanacaktır.

8. Her köyde orman veya baltalıklar güzelce korunacaktır. Kesim işi kuralına uygun bir şekilde yapılacaktır.

9. Yeni ziraat aletleri köylüye verilecek ve bunların faydaları anlatılacaktır.

10. Köy İhtiyar Heyeti'nden başka her köyde Köy İdare Meclisi kurulacaktır. Bu mecliste; öğretmen, imam, muhtar ve yerli halktan iki kişi bulunacaktır. Bu meclise yetki verilecek ve bunlar yukarıda sayılan işleri takip ve kontrol edeceklerdir.

11. Nahiye müdürleri en az iki ayda bir kez köyleri denetleyeceklerdir.

Ayrıca bu işleri denetlemek üzere vilayet merkezinde Teftiş-i Ahvâl-i Kurra adıyla bir komisyon kurulmuş, görevlilerin de iki aylık arayla bu komisyona rapor vermeleri istenmiştir. Yukarıda sa-

7. *Kastamonu Gazetesi*, 18 Kânûnusâni 1326, sayı: 1876.

yılan işleri denetlemek üzere nahiye müdürleri, kaymakamlar ve mutasarrıflar görevli kılınmışlardır.

Kastamonu bir tarım memleketi olup insanların büyük bir kısmı, bugün dahi dağlık köylerde yaşamaktadır. Halk, çoğu yerde hayvan besleyip ormandan geçimini sağlamaktadır. O dönemde köylüler çok fakir, hatta bazı yerlerde yiyecek ekmeğe muhtaç bir durumda bulunuyordu. Vatandaşlar geçim darlığına düştüklerinde zaman zaman tefecilerden para almışlardır. Faizler, bazan ana parayı geçmiş; borçlular, borçlarını ödeyemedileri için ellerindeki mallarını dahi kaybetmişlerdir. Halk arasında "murabahacı" denilen bu tefeciler, fakara vatandaşlara faizle para vermişler, karşılığında "selam" denilen bir para, yani fâhiş bir faiz almışlardır. Süleyman Nazif, bu konuda hassasiyet göstermiş ve gelir gelmez yayınladığı bir genelge ile murabahacılığı yasaklamıştır⁸. İhtiyacı olan kişilerin Ziraat Bankalarından borç almalarını istemiş; tefecilik yapanların da Vilayet Makamına bildirilmesini istemiştir. Sosyal bir yaraya parmak basan bu genelge aynen şu şekildedir:

"Murabahacılık, yani hırs ve tama' sevkıyla fâhiş faizle ödünç para vermek şer'an ve ahlâken mezmum ve bu muamelenin revâci zürrâ' ve fakara-yı ahâliyi mahvedeceği malumdur. Alması memnu' olan şeyin vermesi de şer'an memnu'dur. İnd-i İlâhide murabahacılık medhul ve günah olduğu gibi, faizcilere müracaatla alınan para dahi gayr-ı meşru' olmak lâzım gelir. Binaenaleyh muahaze-i İlâhiyye ve itâb-ı vicdâniden korkan her şahıs fâhiş faizle para vermekten hâsıl olacak mes'uliyet ve makduhiyetin fâhiş faizle para almakta da aynen vârid olduğunu unutmamalıdır. Ziraat Bankaları devletçe zürrân ihtiyacâtını yerine getirmek maksadıyla tesis edilmiş ve zürrân hakikat-ı halde bir aile sandığı hükmünde bulunmuş olduğundan gayet müsait şerâitle Ziraat Bankalarından para edinmek kabil iken ekseriya senede bir mislini geçen ağır ve fâhiş faizlerle murabahacılara müracaat ve bu gaddarlara karşı irtikâb-ı zillet cinnettir.

Hal böyle iken bu vilayette murabahacılığın pek geniş meydan aldığı ve hususiyle ahâlisi kereste çekmekle geçinen mahallerde selem denilen ve köylüler üzerindeki şekli en ağır bir vesile-i zulm ve gadre münkalib olan muamelenin o kabil fukarayı birkaç mütegalib-i metmule esir ettiği kemâl-i teessüfle anlaşıldı. Bu vilayet dahilinde cereyan eden selem muamelesi zaten ne şer'e ne de kanu-

8. Köroğlu Gazetesi, 30 Kânûnuevvel 1326, sayı: 107.

na muvafık olmadığından bu muamelenin butlanı bedihidir. Ashâb-ı selem ancak verdiği akçenin mislini alabilir. Yoksa bir akd-ı bâtil olan kereste ve zahire ve sâireyi talebe hiçbir suretle salâhiyettar değildir. Binaenaleyh umum fukura ve züâfâ-yı memleket bu gibi matalib-i gayr-ı meşruayı kemâl-i serbesti ile red ve maddî, mânevî bir tazıyık ma'ruz kalırlar ise derhal hükûmete müracaatla beyân-ı derd etmelidirler. Fukara-yı ahâliyi zaruret-i ebediyeye mahkûm eden şu hâle karşı hükûmet lâkayd kalamaz. Ba'dema ihtiyacât-ı katiyyesi muhakkak bulunan fukara-yı zürrâin murabahacılara, yani ikraz ettiği para için senede yüzde dokuzdan ziyade faiz talep ve kabûl edenlere müracaattan sarf-ı nazar etmeleri tavsiye ve bankalarca teshilâta muhtaç olanlar ve bunlar arasında istenilen şerâit-i nizâmiyesiyle Ziraat Bankalarından istikraza kudretyâb olamayan köylülerin makam-ı vilayete müracaat eylemeleri ve şimdiye kadar faizle borçlanmış olanların faiz nizamı yüzde dokuzdan ibaret olduğunu bilerek bundan bir para bile fazla kendilerinden faiz isteyecek alacaklılar aleyhinde derhal mahkemeye ikame-i da'vâ etmeleri ve bu babda dahi makam-ı vilayetçe te'min-i ma'delet için bilvücuhtan ibzâl-i teshilat kılınacağı beyan olunur. 22 Kânunuevvel 1326. Kastamonu Valisi Süleyman Nazif".

Süleyman Nazif, esnafın dertleriyle de ilgilenmiştir. Esnaf- lar üzerinde bir baskı unsuru olan ve terakkiye engel gördüğü esnaf kethüdalığını yasaklamıştır. Vatandaşın, şunun, bunun aracılığı olmadan, devletle doğrudan muhatap olmasını istemiş ve aksine hareket edenlerin cezalandırılacağını ifade etmiştir⁹.

Süleyman Nazif, vilayetin eğitim ve kültür konularıyla da yakından ilgilenmiştir. Zaman zaman okulları ziyaret etmiştir. Basın kayıtlarındaki bilgilere göre 26 Kânunuevvel 1326 günü Amele-Çiftçi Mektebi'ne gitmiş ve inşaat hakkında bilgi almıştır¹⁰. İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından açılan Gece Dersleri Mektebi'nin açılışına katılmış ve burada yaptığı konuşmada, İttihat Terakki'nin çalışmalarını övmüştür¹¹. Daha sonraki günlerde de bu okula ziyaretlerde bulunduğu anlaşılmaktadır¹².

24 Kânunusani 1326 tarihinde Vilayette bir dersane açılmıştır. Süleyman Nazif burada bir konuşma yapmış ve Türkçe'nin geçirdiği aşamalardan söz etmiş ve edebiyat tarihimiz hakkında bilgi ver-

9. *Kastamonu Gazetesi*, 31 Kânûnusânî 1326, sayı: 1878.

10. *Kastamonu Gazetesi*, 10 Kânûnuevvel 1326, sayı: 1873.

11. *Kastamonu Gazetesi*, 10 Kânûnuevvel 1326, sayı: 1875.

12. *Köroğlu Gazetesi*, 3 Mart 1327, sayı: 116.

miştir. Tarih, coğrafya, hesap bilgilerinin önemi üzerinde durmuştur. Burada verilen ilk coğrafya dersini de izlemiştir¹³.

Okul ziyaretlerinin özellikle Mart ayı içinde yoğunluk kazandığı anlaşılmaktadır. Gece Dersleri Mektebi'ni ziyaret etmiş ve çalışmalarından memnun kaldığını söylemiştir¹⁴. Yine Numune-i Tatbikat Mektebi'ne gitmiş ve buradaki çalışmaları incelemiştir¹⁵. Yine Saniye Mektebi'ni ziyaret etmiş ve çalışmalar hakkında bilgi almıştır¹⁶.

Padişahın tahta çıkışının yıl dönümü münasebetiyle 14 Nisan 1327 günü Vilayette bir tören düzenlenmiştir. Merasimden sonra Deveciler Mahallesi'nde açılan Jandarma Mektebi'nin açılış törenine katılmış ve burada yaptığı konuşmada jandarmanın görevinden ve bu teşkilâtın yurdumuz için öneminden söz etmiştir¹⁷.

Kastamonu Mekteb-i Sultanisi'nde bir kütüphane kurulmuş ve Süleyman Nazif buraya kitap bağışlamıştır. Okul idaresi, gazete vasıtasıyla şu teşekkürü yayınlamıştır.

*“Mektebimizde te’sis edilen kütüphaneye ihdâ-yı âsâr buyuran vali-i edîb ve muhteremimiz Süleyman Nazif Beyefendi Hazretlerine teşekkürat-ı alenniyemizi takdime gazetenizin vesadeti temenni olunur”*¹⁸.

Kal'a-i Sultani'de hürriyet kahramanlarından Atıf Bey adına bir müze, kütüphane ve okul yapılmaya başlanmıştır. Bunun için vatandaşlardan para toplanmıştır. Gazetede yayınlanan uzun listede Süleyman Nazif'in de 108 kuruş bağış yaptığı görülmektedir¹⁹.

Süleyman Nazif, bugünkü anlamda çevrecilik olarak görülen, vilayetin etrafındaki tepelerin ağaçlandırılması için çaba göstermiştir. Bir gün İsmail Bey Camii'ni ziyarete gitmiş ve yanında bulunanlara, etraftaki tepelerin adlarını sormuştur. Kastamonu'yu görmeyenler için hemen ifade edelim ki, şehir Karaçomak deresi vadisine kurulmuş olup iki yamacında oldukça yüksek tepeler bulunmaktadır. Mezarlıklar yamaçlarda ve tepe üzerlerinde kurulmuştur. Beraberinde bulunan kişiler bu tepelerin adlarını söyleyince, Süleyman Nazif, “Şu halde bu memleketin diri halkı derede, ölüleri

13. *Köroğlu Gazetesi*, 27 Kânûsâni 1326, sayı: 111.

14. *Köroğlu Gazetesi*, 3 Mart 1327, sayı: 116.

15. *Kastamonu Gazetesi*, 7 Mart 1327, sayı: 1883.

16. *Kastamonu Gazetesi*, 14 Mart 1327, sayı: 1884.

17. *Köroğlu Gazetesi*, 21 Nisan 1327, sayı: 122.

18. *Köroğlu Gazetesi*, 21 Nisan 1327, sayı: 122.

19. *Köroğlu Gazetesi*, 20 Kânûnusâni 1326, sayı: 110.

de tepede” demiştir²⁰. Tepelerin çıplak olmasını, ölümlere saygısızlık olarak görmüş ve buraların ağaçlandırılması için emir vermiştir. Bu maksatla Sinop Mutasarrıflığı’ndan 10 bin adet dışbudak ve ihlamur fidanı gönderilmesini istemiştir. Fidan dikimi ile ilgili olarak bir komisyon kurulmuş ve Vilayet İdare Meclisi üyesi Hacı Necip ve Orman Müdürü Rifat beyler görev almıştır. Ayrıca belediyeden de iki bekçi istenmiştir²¹.

Süleyman Nazif’in desteği ile Tiraje adında bir dergi çıkarılmıştır. Derginin ilk sayısı 12 Şubat 1326’da son sayısı da 18 Haziran 1327 tarihinde yayınlanmıştır. Hepsi 16 sayı olan bu dergide Süleyman Nazif’in çoğu şiiri olan şu yazıları yayınlanmıştır:

İstişfa’, Nisyân-ı muğfil, Uyuyor, Aşüfe, Bir Mektup, Bir Meriye, Abdülhalim Memduh’a Bir Mektup, Andora’ya, Abdülhakhamit Bey. Yazıların altındaki tarihler, derginin nüshalarının tarihlerinden eskidir. Dolayısıyla bu yazıların Kastamonu’ya gelmeden önceki tarihlerde yazıldığı anlaşılmaktadır.

Süleyman Nazif, eslâfin yaptığı işlere karşı çok takdîrkâr ifadeler kullanmıştır. Bir gün şunları söylemiştir:

“Memlekette terakki ve ümran nâmına yapılan en küçük müessesese bende bir sevinç ve meserret uyandırır ve müteşebbislerine karşı kendimde bir minnet ve şükran duyarım. Bir şose, bir hastahane, bir lise, bir hapisane binaları önünde durarak o müesseseleri vucuda getirmeye muvaffak olan bânilerini hatırlar ve isimlerini hayırla, hürmetle yâd ederim. Diğerleri ise bizim gibi vakit ve gün geçirmek için gelip gitmişlerdir”²².

Süleyman Nazif’in valiliği kısa sürmüştür. 12 Mayıs 1327 de İstanbul’a gitmiş, 3 Ağustos günü dönmüştür. 8 Ağustos 1327 tarihinde de Trabzon Valiliğine gitmek üzere Kastamonu’dan ayrılmıştır²³.

20. Ziya Demircioğlu, “Kastamonu’da Meşrutiyet Hâtıraları”, *Doğrusöz Gazetesi*, 31 Aralık 1938, sayı: 177.

21. *Köroğlu Gazetesi*, 10 Şubat 1326, sayı: 113.

22. Ziya Demircioğlu, *a.g.e.*

23. *Köroğlu Gazetesi*, 11 Ağustos 1327, sayı: 138.